

FUQAROLIK PROTSESSI: NIZOLARNI HAL QILISHNING SAMARALI USULLARI

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

*Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya tálím
yónalishi yuridika fakulteti 3-kurs talabasi.*

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com

Annotaciya: Ushbu maqolada fuqarolik protsessi va nizolarni hal qilishning samarali usullari, xorijiy tajriba va O‘zbekiston qonunchiligi asosida tahlil qilinadi.

Kalit sózlar: nizolar, usullar, protsess, davlat, qonun, tamoyil, meditatsiya, sud tizimi.

Kirish

Fuqarolik protsessi – bu fuqaro, yuridik shaxs yoki davlat ishtirokida bo‘ladigan huquqiy nizolarni hal qilish tizimi bo‘lib, uning asosiy maqsadi adolat va qonun ustuvorligini ta‘minlashdir. Zamonaviy huquqiy davlatda fuqarolik protsessining samaradorligi fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilishning eng muhim ko‘rsatkichlaridan biridir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev sud tizimini isloh qilish bo‘yicha shunday degan edi: "Sud tizimining shaffofligi va odilligi fuqarolar ishonchini oshiradi. Biz sud-huquq tizimini zamon talablariga mos holda takomillashtirishga alohida e‘tibor qaratamiz." [1].

Ushbu maqolada fuqarolik protsessi va nizolarni hal qilishning samarali usullari, xorijiy tajriba va O‘zbekiston qonunchiligi asosida tahlil qilinadi.

Fuqarolik protsessining asosiy tamoyillari. Fuqarolik protsessi quyidagi tamoyillarga asoslanadi: Qonuniylik – barcha ishlar faqat qonun asosida ko‘rib chiqiladi. Ochiqlik – sud majlislari odatda ochiq bo‘lib, fuqarolar ishtirok etishi mumkin. Tenglik va tortishuvlilik – taraflar o‘z huquq va manfaatlarini teng himoya qilishi kerak. Sud mustaqilligi – sudyalalar mustaqil bo‘lib, faqat qonunga bo‘ysunadi.

Fuqarolik protsessida eng asosiy huquqiy manba O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi (FPK) hisoblanadi. Unda nizolarni ko‘rib chiqish tartibi, sudga murojaat qilish qoidalari va hal qiluvchi qarorlar chiqarish mexanizmlari belgilangan. Nizolarni hal qilishning samarali usullari

Fuqarolik nizolarini hal qilishning bir necha samarali usullari mavjud:

Sud orqali hal qilish. Fuqarolik protsessining asosiy shakli bu sud tartibida nizolarni hal qilishdir. Sud quyidagi tartibda ishlaydi:

Da’vo arizasini berish – da’vogar sudga yozma murojaat qiladi. Dalillarni taqdim etish – taraflar o’z dalillarini taqdim qiladi. Sud jarayoni – sud nizoni o’rganib, yakuniy qaror chiqaradi. Meditatsiya va muqobil nizolarni hal qilish usullari.

Fuqarolik protsessi – bu sud orqali fuqarolik-huquqiy nizolarni hal qilish tartibi bo’lib, u tomonlarning huquq va majburiyatlarini belgilash, o’z huquqlarini himoya qilish va adolatni qaror toptirish maqsadida amalga oshiriladi. Fuqarolik protsessual qonunchilik nizolarni hal qilishda sudlar tomonidan qo’llaniladigan usullarni belgilaydi. O’zbekiston Respublikasi Fuqarolik-protsessual kodeksi fuqarolik ishlari bo’yicha sud ishlarini yuritishning asosiy qoidalarini belgilab beradi.

Fuqarolik protsessi jamiyatda adolatni ta’minlash, shaxslar va tashkilotlar o’rtasidagi huquqiy nizolarni qonuniy hal qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sudlar orqali hal etiladigan nizolar odatda mulkiy va nomulkiy munosabatlar bilan bog’liq bo’lib, ular tomonlar o’rtasidagi huquq va majburiyatlarni aniqlash, shuningdek, taraflarning manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

So’nggi yillarda sudlarga tushadigan ishlar hajmini kamaytirish va taraflar o’rtasida kelishuvni ta’minlash maqsadida meditatsiya va arbitraj usullari keng qo’llanilmoqda. Meditatsiya – nizolashayotgan tomonlar mustaqil mediator yordamida kelishuvga erishadi. Xalqaro arbitraj – transmilliy nizolarni xalqaro tijorat sudlari hal qiladi. G’arbiy Yevropa huquqshunosi J. Benthem ta’kidlaganidek:

"Sudga murojaat qilish – nizolarni hal qilishning so’nggi yo’lidir. Samarali huquqiy tizim nizolarni sudga yetib bormasdan hal qila olish qobiliyatiga ega bo’lishi kerak." [2]. Xorijiy tajriba va O’zbekiston amaliyoti. Ko’pgina davlatlarda fuqarolik nizolarini hal qilish tizimi quyidagicha ishlaydi:

AQSh – nizolarni hal qilishda meditatsiya va arbitraj keng qo’llaniladi. Germaniya – sud tizimi yuqori darajada raqamlashtirilgan, shikoyatlar onlayn ko’rib chiqiladi.

Buyuk Britaniya – sud majlislari qisqa muddatda o’tkazilib, advokatlarning roli katta. O’zbekistonda ham sud islohotlari natijasida quyidagilar amalga oshirildi:

Elektron sud tizimi joriy etildi – fuqarolar masofadan sudga murojaat qila oladi. Mediatorlik instituti mustahkamlandi – 2020-yilda qabul qilingan “Mediatorlik to’g’risida”gi qonun meditatsiyani huquqiy asosga ega qildi.

Fuqarolik protsessining muammolari va ularning yechimlari. Hozirgi kunda fuqarolik protsessining quyidagi asosiy muammolari mavjud:

Ishlarning ortiqcha cho’zilishi – sud jarayonlari ba’zan uzoq davom etadi. Huquqiy savodxonlik pastligi – ko’pchilik fuqarolar o’z huquqlarini yaxshi bilmaydi.

Byurokratik to’siqlar – ayrim sud jarayonlari ortiqcha hujjatlar talab qiladi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlar taklif etiladi:

Sud jarayonlarini tezlashtirish – ishlarni ko’rib chiqish muddatlarini qisqartirish. Elektron sud tizimlarini kengaytirish – onlayn shikoyat berish

imkoniyatlarini kengaytirish. Meditatsiya va arbitraj tizimini rivojlantirish – suddan tashqari nizolarni hal qilish mexanizmlarini takomillashtirish.

O‘zbekistonlik yuridik olim A. Xodjayev shunday degan:

"Fuqarolik protsessini isloh qilishda asosiy maqsad – fuqarolarning sudga bo‘lgan ishonchini oshirish va odil sudlovga erishishdir." [3].

Xulosa

Fuqarolik protsessi – bu nizolarni qonuniy tartibda hal qilishning samarali usuli bo‘lib, sud orqali huquqlarni himoya qilish, nizolarni mediatsiya yoki arbitraj orqali tezroq va arzonroq hal qilish imkoniyatlarini taqdim etadi. O‘zbekistonda fuqarolik protsessining rivojlanishi huquqiy islohotlar, raqamli texnologiyalar va muqobil nizolarni hal qilish usullarining rivojlanishi bilan bog‘liq. Kelajakda fuqarolik protsessi yanada soddalashtirilishi, adolatli sud tizimi takomillashtirilishi va nizolarni tez hal qilish imkoniyatlari kengaytirilishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning sud-huquq islohotlari bo‘yicha nutqlari, 2023-2024-yillar.
- 2) Bentham J. "A Theory of Justice and Legal Dispute Resolution" – London, 2019.
- 3) Xodjayev A. "O‘zbekiston fuqarolik protsessi: nazariya va amaliyot" – Toshkent, 2021.
- 4) O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi.
- 5) Keyingi maqola "Raqamli iqtisodiyot sharoitida intellektual mulk huquqi" mavzusida bo‘ladi.